

шанс оцінити власні здібності й можливості в конкретних ситуаціях.

Гордістю університету завжди були й залишаються випускники. Серед колишніх вихованців учителі, Герої Радянського Союзу та Герої соціалістичної праці Г. Джунковська, Н. Кириченко, І. Ткаченко; заступник Голови Ради Міністрів УРСР М. Орлик, Прем'єр-міністр України, перший голова СБУ незалежної держави Є. Марчук та багато інших видатних особистостей. Найбільш важливим для нас є те,

що наші теперішні та колишні студенти – вчителі, тренери, організатори освіти, державні службовці, наукові співробітники, статистики, юристи, політологи, науковці – порядні й свідомі громадяни, життя і діяльність яких є запорукою стабільного розвитку нашого країни.

За більш ніж 90 років існування нашого університету у ньому вже склалися свої традиції, з'явилося не одне покоління викладачів і студентів, які саме його з повагою називають «Альма матер».

УДК 37.091.4:159.923.2

ІДЕЯ ЖИТТЄТВОРЧОСТІ ОСОБИСТОСТІ У ВИХОВНОМУ УНІВЕРСУМІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО

Іван БЕХ (Київ)

У статті пропонується наукове осмислення педагогічної творчості В.О.Сухомлинського в аспекті гуманістичного виховання підростаючої особистості. Вперше розкрита природа духовної творчості особистості та її значення для цілісного ціннісного розвитку.

Ключові слова: гуманістичне виховання, особистість, духовна творчість, розвиток.

В статье предлагается научное осмысление педагогического творчества В.А.Сухомлинского в аспекте гуманистического воспитания подрастающей личности. Впервые раскрыта природа духовного творчества личности и ее значение для целостного ценностного развития.

Ключевые слова: гуманистическое воспитание, личность, духовное творчество, развитие.

Наукове осмислення педагогічної творчості Василя Сухомлинського надзвичайно широке: воно сягає від філософського рівня до рівня конкретних методик, на якому вибудовувалася його виховна система. Однак покладаючи у цьому зв'язку основну категорію "Комуністичне виховання", дослідники часто вільно чи невільно змішували акценти з виховання на його формальне означення – комуністичне. Відтак, В.Сухомлинський подавався як стійкий марксист – лєнініст у педагогіці.

Звичайно він мовчазно погоджувався з трактуванням комуністичного виховання лише у тих межах, де його цінності співпадали з загальноприйнятими культурними цінностями. Однак виховний ідеал В.Сухомлинського далеко сягав за ці межі і пов'язувався у першу чергу з вищими духовними екзистенціями, з чим не могли погодитися апологети рафінованого комуністичного виховання, розгорнувши спрямовану критику великого педагога [2].

Насправді його звернення до класиків цього вчення, на нашу думку, передбачало головну ціль зрозуміти усю глибину діалектики, на якій має розгортатися якраз процес *гуманістичного* виховання підростаючої особистості, правильно визначити його соціокультурні межі й головне – це сформулювати метапринцип цілісності у необхідних і достатніх структурних компонентах. Лише за цих умов можливо впевнено говорити про виховний універсум В.Сухомлинського, де ідея життєтворчості

особистості є завершальною ланкою у теоретичному і практичному контекстах.

Стосовно визначення творчої діяльності В.Сухомлинський притримувався прийнятого погляду, згідно з яким така діяльність характеризується новизною, тобто вона створює щось нове, однаково буде це певна річ зовнішнього світу, розумовий продукт чи почуттєве утворення, тобто нове переживання, що перетвориться у власну цінність особистості, і якої не було у її внутрішньому досвіді. Це останнє було для педагога проблемою особливої значущості.

Такий професійний акцент пояснюється підходом В.Сухомлинського до категорії "життя". Тут він відступив від прийнятого у радянській науці марксового тлумачення життя, яке асоціювалося переважно з діяльнісним генезом людини, з виробничою працею. Відтак, особистість породжувалася працею, її цілі визначали моральну структуру людини. І ця структура обслуговувала колективну працю, яка й, власне, соціалізувала особистість у відповідних діяльнісних здібностях і міжособистісних характеристиках.

В.Сухомлинський, не заперечуючи значущості цієї сфери життя, вперше у повний голос настоював на житті душевно-духовному, на світі людських переживань, пристрастей, смислоціннісних устремлінь. У цій життєвій ланці, що породжує святість людини,

розгортається особлива творчість, ще далеко не звідана й експлікована.

Чому ж В.Сухомлинський життя людське розглядає як творчість? Його відповідь була точною і лаконічною. Життя неможливо проживати за заданим зразком: воно є принципово новим для кожної особистості як у його мотиваційній основі (реально діючих спонук), так, і це надзвичайно важливо, у способах і моделях повсякденної поведінки. Тут слід наголосити на тому: те що було чи є у житті іншої людини, не може бути у моєму житті, якраз у цьому і полягає необхідність творчого супроводу індивідуального життя. По-іншому, моє життя не може бути простим повторенням життя іншого. Окрім того, життя особистості завжди спрямоване до майбутнього, тому вона не може заради його цілей лише відтворювати минуле, та й для зміни свого теперішнього необхідна відповідна творча система дій та вчинків.

Життєву творчість В.Сухомлинський пов'язував з особливим душевним станом особистості. Цей стан, який є глибоко індивідуальним і неповторним, ставить її в позицію володаря свого внутрішнього світу. Для В.Сухомлинського становлення особистості – володаря було завданням особливої ваги. Тому протилежний стан особистості він не кваліфікував, як це нині прийнято, "залежним від обставин об'єктом", а тотальною маріонеткою. "Бути господарем свого почуття – ось що потрібно. Духовно-психологічне рабство йде від емоційного невігластва, від первинного безкультур'я почуттів" [1, с. 248].

Невіглас, раб або негідник у сфері духовно-психологічних і морально-естетичних відносин не може бути справжнім громадянином, вважав В.Сухомлинський.

Важливим у цьому контексті виявилось введення В.Сухомлинським поняття "повнота духовного життя", яке по-перше, передбачає момент рефлексивного осягнення особистістю власної емоційної палітри, осмислення її у змістових показниках, вичленення тих складових, які гальмують духовне зростання і об'єднання ціннісно продуктивних. Тоді особистість відчує щастя і насолоду. Лише це системне переживання виступить сигналом повноти духовного життя особистості, вбереже її від шляху в нікуди, де зустрінуться нездоланні перепони зі всіма душевно негативними наслідками.

По-друге, повнота духовного життя пов'язується, на думку В.Сухомлинського, з осмисленням підростаючою особистістю первинних прагнень і потягів, зі здатністю регулювати їх. Таке явище видається глибоко інтимним творчим процесом особистісно позитивної спрямованості. "Статевий потяг" –

відзначає у цьому зв'язку педагог, – не одухотворений і не облагороджений мудрістю і мужністю, – це велике зло" [1, с. 249].

Зазначимо, що ідея одухотворення емоційно-почуттєвого світу людини – це справжній пошуковий дороговказ у нинішніх дослідженнях, пов'язаних з вихованням і розвитком духовної особистості. У цьому плані нами вже зроблені серйозні кроки у напрямі створення інноваційних виховних технологій, які апробуються у широкій виховній практиці.

Надзвичайно продуктивну думку ми зустрічаємо у В.Сухомлинського стосовно самоплекання підростаючою особистістю духовних сил для майбутнього суспільно значущого життя. Так, у внутрішньому світі дівчини слід пестити високе почуття кохання жінки, щоб пронести його через усе життя, повторити себе у своїх діях, по-людськи зустріти старість і смерть.

Життєтворчість, яку ми аналізуємо під кутом зору повноти індивідуального духовного життя, доцільно у результативному аспекті кваліфікувати суб'єктивно-ціннісною. Вона облагороджує життя окремої особистості у малій чи великій групі й суспільстві у цілому. Подібне творче прагнення за великим рахунком має бути притаманне кожному індивіду.

У цьому зовнішньому творчому винесені особливого значення В.Сухомлинський надавав батьківству. Для нього у цій кровнородинній єдності центром виступала любов дітей до батьків як величезна сила духу, яку вкладає в дитячу душу материнська і батьківська мудрість.

Такий тип життєтворчості особистості у понятійному вираженні може бути поданий духовною формулою Я-для-себе. Його загальнолюдське значення незаперечне, оскільки кожна суспільна формація зацікавлена у носіях цього типу життєтворчості.

Однак існує й якісно інший тип життєтворчості як Я-для-роду. До нього можуть піднятися далеко не всі індивіди, навіть за умови створення акмерозвивального середовища, але до нього кожен індивід повинен прагнути по мірі своїх душевних сил і духовних задатків.

Основним механізмом такого масштабу життєтворчості, за В.Сухомлинським, виступає націленість підростаючої особистості на майбутнє, але не тільки в індивідуальному варіанті (яким я буду у майбутньому). Головною має бути позиція особистості – яким буде майбутнє покоління, рід, який творитиме власну духовну культуру у цілому, однак де я буду присутнім ідеально. Це не що інше як творення підростаючою особистістю поза межних духовних смислів – як найвищої мети і цінності людини. Ось як це звучить у В.Сухомлинського: "Це поривання до того, щоб залишити себе в своїх діях, продовжити своє буття, утвердити

моральні цінності, пізнані, здобуті попередніми поколіннями, *примноженні крихтою власного досвіду*, власного творення, творчості" [1, с. 258].

Тож, В.Сухомлинський не обмежував життєтворчість лише індивідуальним буттям, а розглядав його у більш широкому соціальному контексті. Відповідно й оцінка такого життя мала враховувати і благополуччя індивіда і благополуччя суспільства. Конкретніше, якби молоді люди, вважав педагог, були без винятку збагачені цінністю власної життєтворчості, у нас було б гармонійне суспільство; щастя було б долею багатством усіх.

Істотним методологічним інтересом для нас є позиція В.Сухомлинського щодо генези життєтворчості підростаючої особистості. Чи початково цей процес є спонтанічним як самопоривання душі, чи його витoki пов'язані з організованим вихованням? У цьому зв'язку він наголошує: "Я вважаю найважливішим законом виховання те, щоб у школі і в сім'ї панував дух відповідальності людини за благо, щастя, радощі, долю і життя іншої людини. Щоб уже маленька дитина розуміла і серцем і відчувала: кожен її крок, кожний вчинок відбивається, відлунюється в духовному житті того, хто поруч з нею" [1, с. 250]. Якраз це і є вихідним ціннісним "майданчиком" для розгортання процесу життєтворчості особистості.

Він має свої змістові градації: від простого, недиференційованого, до складного, структурного. Причому певні його компоненти пов'язуються або причиною – наслідковим зв'язком, або зв'язком, що фіксує перебіг емоційних переживань і станів.

У цьому зв'язку В.Сухомлинський радить постійно створювати такі умови, щоб підростаюча особистість набувала здібності осмислювати об'єкти внутрішнього світу (нехай то будуть її бажання, потреби, чи персоніфіковані духовні зразки – мати, брати, сестри, друзі тощо). Дитина повинна якомога раніше замислюватися, думати, міркувати, уявляти. Ці творчі внутрішні акти мислительного спрямування мають бути зрілими: від цього залежатиме глибина дитячих почуттів. Створені підростаючою особистістю нові почуттєві утворення як результат її творчої духовної діяльності спрямовуватимуть її до подальшого духовно-морального вдосконалення, до високовчинкового життя у всіх його ціннісних проявах.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка / В. Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1978. – 263 с.
2. Сухомлинський В.О. Сердце отдаю детям / В. Сухомлинський. – Х.: Акта, 2012. – 563 с.

УДК 371.213.8:37.026

УМІННЯ УЧНІВ ВЧИТИСЯ У ДИДАКТИЧНІЙ СИСТЕМІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Олександра САВЧЕНКО (Київ)

Визначено сутність і засоби умінь учнів учитися в дидактико-методичній спадщині В.О. Сухомлинського; розкрито системний підхід до розвитку цього умінь; акцентовано на двох програмах навчання; переліку обов'язкових умінь; розвивальному середовищі Павлівської школи.

Ключові слова: умінь школярів навчатися, дидактико-методична система В.О. Сухомлинського, мотиваційна, процесуальна і результативна складові учіння.

Определена сущность и средства умения учащихся учиться в дидактико-методической наследии В.А. Сухомлинского; раскрыто системный подход к развитию этого умения; акцентировано на двух программах обучения; перечень обязательных умений; развивающей среде Павловской школы.

Ключевые слова: умение школьников учиться, дидактико-методическая система В.А. Сухомлинского, мотивационная, процессуальная и результативная составляющие учения.

Принциповою особливістю модернізації сучасної шкільної освіти, поряд із оновленням її змісту, є суттєві зміни у методичному забезпеченні навчального процесу, новому розумінні його результатів. Найбільш виразною характеристикою цих змін є запровадження компетентнісного підходу у відборі змісту, його структуруванні і оцінюванні навчальних досягнень учнів через категорії ключових і предметних компетентностей.

Серед ключових компетентностей школярів провідною є *уміння вчитися*. Як відомо, зі

вступом дитини до школи навчальна діяльність вперше стає провідною. Коли виникає нова провідна діяльність, разом з нею розпочинається і нова стадія розвитку дитини (О.М. Леонтьєв, Г.С. Костюк, В.В. Давидов). Тому успішність розвитку школярів на всіх етапах шкільної освіти безпосередньо зумовлена рівнем сформованості в них умінь вчитися. Саме це умінь, незважаючи на швидке оновлення засобів навчання, стає все більш затребуваним, особистісно і соціально значущим для суб'єктів